

**НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ В УМОВАХ СОТ:
СПЕЦИФІКА РОЗВИТКУ ПРОДОВОЛЬЧОГО СЕКТОРУ**

Наукові праці МАУП, 2013, вип. 1(36), с. 150–153

Розглядаються принципи розвитку продовольчого сектору економіки з урахуванням вимог Світової організації торгівлі та циклічного характеру виробництва у сировинній зоні. Однією з характерних рис цього дослідження, яка відображає його специфіку, є аналітичне визначення сучасного інтегрованого комплексного впливу основних зовнішніх чинників розвитку продовольчого сектору національної економічної системи України – регулювань СОТ, фінансової кризи та кон'юнктури світових продовольчих ринків.

Вступ України до СОТ, що відбувся чотири роки тому (2008 р.), збігається з періодом між світовою продовольчою кризою та світовою фінансовою кризою. Відповідно, деяких ризиків торговельної лібералізації, що здавалися неминучими, вдалося уникнути, а інші обернулися шоком для національних виробників. Виокремимо найбільш чутливі до зовнішніх впливів галузеві продовольчі ринки й дослідимо актуальні проблеми їх розвитку в умовах зростання впливу екзогенних чинників.

Уже більше чотирьох років (з травня 2008 р.) Україна є повноправним членом Світової організації торгівлі – відтак останніми роками досліджувана проблематика стала предметом підвищеної уваги вітчизняних і зарубіжних економістів, про що свідчать публікації в економічних виданнях, вихід фундаментальних праць та введення цих питань до складу підручників. Залучення багатоаспектних системних досліджень концептуального характеру, за результатами В. М. Гейця, А. С. Лисецького, П. М. Макаренка, П. М. Музики, Т. О. Осташко, В. О. Точиліна, Л. Водачека, Ф. Емері, І. Ансофа, К. Боумена, Є. Бріггема, Б. Карлофа та інших відомих науковців, передбачає комплексне охоплення відкритих і нагальних питань неупередженого аналізу

процесів, що відбуваються в продовольчому сегменті національної економіки України на початковому періоді членства країни в СОТ. Особливої актуальності набувають питання визначення критичних груп продовольчих товарів, дослідження впливу зміни митних тарифів на конкурентоспроможність продовольчих товарів, аналіз ефективності тарифного захисту продовольчого ринку країни. У центрі нашої уваги перебувають також питання визначення переваг і ризиків встановлення ЗВТ з ЄС для певних продовольчих галузей, можливості використання захисних заходів.

Розглянемо формування неупередженої системної оцінки можливих перспективно-домінантних варіантів функціонування вітчизняного продовольчого сегменту національної економіки в системі світогосподарських зв'язків, виходячи з результатів аналізу процесів, що відбуваються на продовольчих ринках країни на початковому періоді членства України в СОТ, попередньому виявленні критичних груп товарів, виробництво яких потребує державної підтримки.

Країни – члени СОТ вимагають від України дотримання основних положень угод СОТ і виконання домовленостей, досягнутих Робочою групою зі вступу України до

СОТ. Найбільші застереження викликають наслідки торговельної лібералізації для харчово-промислового і сільськогосподарського сегментів української національної економіки. Проте конкретні умови вступу певний час лишалися остаточно невизначеними, але песимістичні прогнози щодо наслідків лібералізації для продовольчого сектору національної економіки були повністю достовірними [1; 2; 3] і вже тепер можна стверджувати, що вони повністю справдилися: зростання впливу екзогенних чинників стало шоковим для національних виробників тваринницької продукції, а для експортоорієнтованих виробників рослинницької галузі ситуація майже не змінилася (адже на українському зерновому ринку давно працюють транснаціональні корпорації, пристосовані до умов СОТ).

Характерним прикладом зростання впливу екзогенних чинників (в основному — це фактично вже трирічний вплив регулювань СОТ) є радикальні зміни ситуації на ринку м'яса і м'ясопродуктів. Екзогенні чинники дуже динамічно й комплексно впливали на внутрішній ринок м'яса і м'ясопродуктів, посилюючи або послаблюючи один одного: у період 2008–2009 рр. ситуація для вітчизняних виробників м'яса та м'ясних продуктів стрімко змінюється від позитивної до негативної і в зворотному напрямку, генеруючи цілий ланцюг зовнішніх струсів для вітчизняної продовольчої системи.

Кінцеві підсумки впливів лібералізації тарифних і нетарифних режимів на ринок м'яса та м'ясних продуктів такі: за останні два роки імпорту м'яса зріс у 2,2 рази, найбільше зріс імпорту свинини — у 3,1 рази проти попереднього року. Відповідно частка імпортного м'яса у внутрішньому споживанні досягла майже 25 % (для порівняння: у 2007 р. споживалося 11,5 % імпортного м'яса). Розпочалося масоване зростання імпорту дешевої неякісної м'ясної сировини, особливо для виробництва ковбасних виробів. Як свідчать дослідження, імпорту морожених обвалених частин тушок і субпродуктів птиці протягом року в кількісному вимірі зріс у 28 разів, зокрема з країн Європи — у 27 разів. Тут необхідно зазначи-

ти, що імпорту м'яса механічної обвалки у країні ЄС взагалі заборонено, а в Україні після вступу до СОТ імпорту мито на цю продукцію було знижено до 5 %. Також ЄС забороняє імпорту м'яса тварин, при відгодівлі яких використовувалися гормони росту, у нас же після вступу до СОТ це офіційно дозволено [4; 5; 6].

Ще один приклад чутливого товару — масло вершкове. Тільки за перший рік членства у СОТ Україна перетворилася з чистого експортера цієї продукції на чистого імпортера. Обсяги експорту зменшилися на 88 %, натомість обсяги імпорту зросли у 157 разів. Виробники масла втрачають позиції на експортних та на внутрішньому ринках — у результаті виробництво вершкового масла у 2010 р. знизилося майже на 20 % відносно 2009 р.

Окремо слід окреслити загальні риси економічної ситуації, що склалася на ринку цукру. Протягом 2008–2009 рр. ціни на цукор на споживчому ринку зросли на 58,2 %, що пояснювалося загрозою дефіциту цукру на цьому ринку. Місткість внутрішнього ринку цукру експерти оцінюють в 1,8–2 млн т на рік, тобто при виробництві буряку на рівні 12 млн т і, відповідно, виробництві бурякового цукру — 1,5 млн т, частину внутрішнього попиту, принаймні 2,5 млн т у рамках тарифної квоти, необхідно забезпечити за рахунок імпорту.

Загострення ситуації відбулося через скорочення посівів цукрового буряку і низьку врожайність. Тенденція скорочення посівів триває вже кілька років і пояснюється низькою рентабельністю виробництва. У 2009 р. площі під цукровим буряком зменшилися на 13,7 % порівняно з попереднім 2008 р., і становили 327,6 тис. га. У результаті, залежність внутрішнього ринку від імпорту цукру-сирцю зростає. Ця залежність формувалася не один рік, і вступ до СОТ лише формально її закріпив встановленням імпоротної тарифної квоти на цукор-сирець із цукрової тростини. Якщо у 2008–2009 маркетинговому році було імпортовано 121 тис. т, то в 2009–2010 маркетинговому році потреба в імпорті становила 250 тис. т. Причому, якщо до біопа-

ливого буму собівартість цукру з буряку перевищувала собівартість тростинного цукру, то останніми роками світові ціни на тростинний цукор зросли і перевищують внутрішні. Отже, дефіцит пропозицій цукру власного виробництва на ринку та високий рівень світових цін на цукор спричинили тенденцію до відповідного зростання цін на внутрішньому споживчому ринку.

Таким чином, в умовах посилення залежності від глобальних процесів на тлі поглиблення взаємодії зовнішніх чинників впливу та внутрішніх факторів розвитку галузевих агропродовольчих ринків в умовах трирічного членства в СОТ та світової фінансової кризи, найбільш критичними та вразливими стали ринки м'яса та м'ясних продуктів, молока і молочних продуктів та цукру. На ринку м'яса та м'ясних продуктів найбільш критичною для національних виробників є ситуація на ринку свинини. На ринку молочних продуктів найбільш проблемною є ситуація щодо вершкового масла як для споживачів з огляду на зростання цін, так і для виробників з огляду на зниження обсягів експорту, зростання імпорту та істотного скорочення внутрішнього виробництва практично по всьому спектру асортиментних позицій, крім йогуртів неароматизованих.

Регулювання внутрішнього ринку м'яса та м'ясопродуктів в умовах фінансової кризи має бути спрямоване на формування внутрішнього попиту, недопущення зростання цін та уникнення дефіциту пропозиції м'ясної сировини на внутрішньому ринку. Ефективне регулювання неможливе без створення системи моніторингу цінової конкурентоспроможності критичних груп товарів на агропродовольчому ринку, умов коливання валютних курсів і цінової кон'юнктури світових агропродовольчих ринків.

Оскільки в умовах фінансової кризи ринок молочних продуктів виявився найчутли-

вішим і світові ціни на молочну продукцію різко впали, необхідно активізувати роботу щодо створення та підтримки обслуговуючих кооперативів для виробників молочної сировини і встановити мінімальні закупівельні ціни на молоко.

Необхідно зупинити зростання імпорту неякісної м'ясної сировини в інтересах споживача та національних виробників. Зокрема, у ході переговорів щодо створення зони вільної торгівлі з ЄС доцільно встановити винятки щодо чутливих товарів агропродовольчої групи. Водночас слід прискорити роботи з гармонізації законодавства у сфері стандартизації та оцінки відповідності європейським нормам з метою розширення експортних ринків та сертифікації українських молокопереробних підприємств для роботи на ринках ЄС, Росії та інших країн.

Література

1. *Наслідки вступу до СОТ для української економіки: оцінка цінової конкурентоспроможності* // Звіт аналітично-дорадчого центру Блакитної стрічки Програми розвитку ООН / А. Баяр, І. Кобута, Є. Шкарбан, В. Жигадло та ін. — К., 2007. — 39 с.
2. *Осташко Т.* Агропродовольчий ринок України в умовах СОТ: аналіз умов доступу, конкурентоспроможності товарів і засобів захисту // Український соціум. — 2008. — № 1(24). — С. 121–130.
3. *Волощенко В. Ю.* Економічні оцінки впливу митного тарифу на імпортозаміщення в Україні // Економіка прогнозування. — 2007. — № 3. — С. 110–121.
4. *Report of the Working Party on the accession of Ukraine to the World Trade Organization* // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.wto.org/english/news_e/pres08_e/pr511_e.htm
5. *Система світової торгівлі ГАТТ/СОТ в документах.* — К.: УАЗТ, 2000. — С. 50–71.
6. *Draft general budget 2010. Agriculture and rural development.* — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://eurlex.europa.eu/budget/data/P2010_VOL4/EN/nmctitle/123A5/index.html

На основі аналізу розвитку продовольчих ринків України на початковому етапі членства країни в СОТ визначені критичні групи продовольчих товарів, виробництво яких потребує державної підтримки. Оцінено вплив зміни митних тарифів на конкурентоспроможність продовольчих товарів та ефективність захисту вітчизняного продовольчого ринку. Подано моделювання процесів ціноутворення товарів критичних продовольчих груп.

На основе анализа развития продовольственных рынков Украины на начальном этапе членства страны в ВТО определены критические группы продовольственных товаров, производство которых требует государственной поддержки. Оценено влияние изменений таможенных тарифов на конкурентоспособность продовольственных товаров и эффективность защиты отечественного производственного рынка. Представлено моделирование процессов ценообразования товаров критических продовольственных групп.

On the basis of unbiased analysis of Ukrainian food markets at the initial stage of country's WTO membership, the crucial groups of food products requiring state backing in their production are identified. The impact of custom tariffs changes on the competitiveness of food products and the effectiveness of the tariff protection of domestic food market are assessed. The modeling of price-formation processes in crucial groups of food products is presented.

Надійшла 5 листопада 2012 р.